

Dagboek zonder Data

Auteur: Enid Bagnold
 Vertaald door Erwin Mortier
 Uitgever: De Bezige Bij, Amsterdam
 2012, pp. 144, gebonden, €17,90
 ISBN 978 90 234 7283 4

De Eerste Wereldoorlog heeft, zoals iedereen weet, juweeltjes van literatuur voortgebracht, zowel romans (Erich-Maria Remarque, Louis Ferdinand Celine, Robert Graves, Paul van Ostaijen) als gedichten (waarbij namen zijn te noemen als Wilfred Owen of Karl Zuckmayer). Daar zijn de laatste twintig jaar nog talloze romans (en films, vaak naar die romans) aan toegevoegd, zoals van Pat Barker (bijvoorbeeld de *Regeneration*-trilogie over het oorlogshospitaal voor neurotische Britse officieren Craiglockheart) of het prachtige (en even prachtig verfilmde) *Birdsong* van Sebastian Faulks. Een van die meer recente romans is *Godenslaap* van de Belgische auteur Erwin Mortier. Dat boek handelt onder (veel) meer over gewondenverzorging, en in het kader daarvan had Mortier enkele door velen (maar niet door WO I-historici) vergeten, door verpleegsters geschreven romans gelezen. Hij besloot een drietal ervan te vertalen, waarbij het jammer is dat wederom de keuze viel op louter Angelsaksische boekjes. De Eerste Wereldoorlog is in de beeldvorming al veel te veel een Britse oorlog geworden. Het zou bijvoorbeeld ook leuk zijn geweest als een boek als *Schwester der Vierten Armee* van de Duitse verpleegster Henriette Riemann onder zijn keuze was gevallen. De drie titels waren *The Backwash of War* (Het Kielzog van de Oorlog) door Ellen LaMotte (ook gerecenseerd in het NMGT¹), *Forbidden Zone* (Verboden

Gebied) van Mary Borden, en nu *Diary without Dates* (Dagboek zonder Data) van Enid Bagnold. Al blijf ik persoonlijk bij LaMotte, Mortier zelf acht deze laatste zijn favoriet, en dat is begrijpelijk. Ik ben historicus en Mortier is schrijver en 'Dagboek zonder Data' is ongetwijfeld het meest literaire werk van de drie. Dat maakt het echter ook het moeilijkst te vatten; als je tenminste onder het woord 'vatten' verstaat dat er een antwoord wordt gegeven op vragen als 'wanneer', 'wie', 'hoe'. Bagnolds boek is er eerder voor de persoonlijke indruk die al hetgeen ze rond zich ziet gebeuren op haar, de schrijfster, maakt en hoe dat alles haar eigen leven en inzichten veranderde. Niet voor niets is waarschijnlijk de beroemdste zin uit haar boek: 'I used to think, 'It is awful to die,' but who knows what compliance the years will bring? What is awful is to die young.' (Mortier: 'Ik placht te denken: sterven is vreselijk. Maar wie weet welke gelatenheid de jaren met zich meebrengen? Wat vreselijk is, is *jong* te moeten sterven.') Andere beachtenswaardige observaties zijn: 'Is het niet vreemd, dat hartstochtelijk wachten op de dag die hen weer dichterbij de dood kan brengen? Maar het verlangen naar gezondheid is een eenvoudig instinct, het wordt niet vertroebeld door logica.' (Over de wens van oorlogsgewonden om beter te worden, terwijl hen dat naar alle waarschijnlijkheid het bevel oplevert, terug te keren naar het front.) Of: 'De pijn van het ene schepsel kan voor het andere niet blijvend betekenis dragen. Terwijl het haast ondoenbaar is een man goed te verplegen als je zijn pijn niet aanvoelt. Een impasse!' Als je met een dergelijke insteek een boek schrijft, dan maakt het niet veel uit hoe de gewonde heet (al worden er wel enkelen bij naam genoemd), wie de arts of de hoofdverpleegster is en wanneer precies het beschrevene zich afspeelde. Wat voor Bagnold belangrijk was om over te brengen, was dat oorlogsverpleegwerk weliswaar heel nobel klinkt, maar vooral gewoon werk was dat efficiënt moest gebeuren. Behalve echter dat er vraagtekens worden gezet bij die efficiëntie van het Britse systeem, dat te lang was blijven hangen in de Nightingale-verordeningen die echter al een halve eeuw oud waren (de wet van de remmende voorsprong), worden er ook vraagtekens gesteld bij het door die efficiëntie verloren gaan van simpele humaniteit en inlevingsvermogen (actuele vragen, dunkt me, met al die met de mantra van efficiëntie verkochte bezuinigingen op verpleeginrichtingen). Het was dan ook geen wonder zeer snel na verschijning van het boek (dat doorgaans positief werd besproken) Bagnold haar biezen kon pakken en het

prestigieuze Royal Herbert Hospital in Londen vaarwel moest zeggen. Het boek was extra pijnlijk omdat dat ziekenhuis was genoemd naar en opgezet door Sidney Herbert, de minister van Oorlog ten tijde van de Krimoorlog, die Florence Nightingale naar het Zuiden van Rusland had gestuurd om de gewondenverzorging op orde te brengen. Zoals ikzelf altijd de negatieve, aan mij besteedde woorden op het neonazistische internetforum Stormfront.nl als een aanbeveling heb gezien, lijkt mij ook haar ontslag een aanbeveling. Ze had blijkbaar een gevoelige snaar geraakt. Hiermee zou ik kunnen ophouden. Het ging immers om de bespreking van een (inderdaad prachtige en het lezen meer dan waardige) roman. Maar Mortier heeft die roman van een voorwoord voorzien. Een voorwoord waar door de bank genomen weinig op is aan te merken, omdat ook hij zich grotendeels tot dat boek beperkt. Maar, ik zei het al, Mortier is schrijver en geen historicus. Het had geen kwaad gekund als hij voor dat voorwoord even een historicus in de arm had genomen. Het had hem blunders bespaard als: 'Zowat *veertig procent* van de verliezen aan het front waren toe te schrijven aan wat toen "shellshock" of "oorlogsneurose" werd genoemd (*we zouden het vandaag even posttraumatische stress hebben*). U begrijpt, de blunders zijn de door mij gecursiveerde gedeelten. Helaas is het voorwoord niet van noten voorzien. Ik ben reuze benieuwd waar Mortier dit vandaan heeft gehaald. Er waren veel neurotici, niemand zal het betwijfelen. Niet voor niets werd er al snel werk gemaakt van behandeling, waarbij wederom 'efficiëntie' (vertaal: snel en hard, gericht op symptomen) een boventoon ging voeren. Maar veertig procent is toch echt veel te veel van het goede. En nee; shellshock, Kriegsneurose, chock de guerre, d'n klop: het is niet hetzelfde als PTSD. Er zou zeker een aantal van degenen die toen neurotisch zijn verklaard nu de diagnose PTSD hebben gekregen, maar velen ook niet. Symptomen, snelheid van diagnose: het was allemaal heel anders. Zeggen dat iedere ooit gevoerde oorlog, ondanks al zijn enorme verschillen in aard, hevigheid, klimatologische en geografische verschillen, wel andere lichamelijke wonden oplevert, maar telkens dezelfde psychische problematiek teweegbrengt die alleen maar om de tijd een andere benaming krijgt, is, laat ik het netjes zeggen, een beetje vreemd.

Leo van Bergen

Literatuur:

1. Bergen L. van: Het Kielzog van de Oorlog. Nederl Mii Geneesk T 2009;62 (6) 224.